

Toevallige vangst van adult vrouwtje Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* als verrassing in teleurstellend kiekenseizoen

Romke Kleefstra & Jan Kleefstra

Het voorjaar van 2005 was wat betreft de broedresultaten bij Bruine Kiekendieven niet om over naar huis te schrijven. Althans in het midden van Friesland, waar het aantal paren laag was, het broedsucces pover en ook opzettelijke nestverstoring de soort parten speelde. Het voorjaar bracht toch nog een verrassing met de toevallige vangst van een adulte vrouw. Een korte impressie van het afgelopen kiekenseizoen in het Sneekermeergebied en omstreken.

Nestonderzoek in het Sneekermeergebied en omgeving

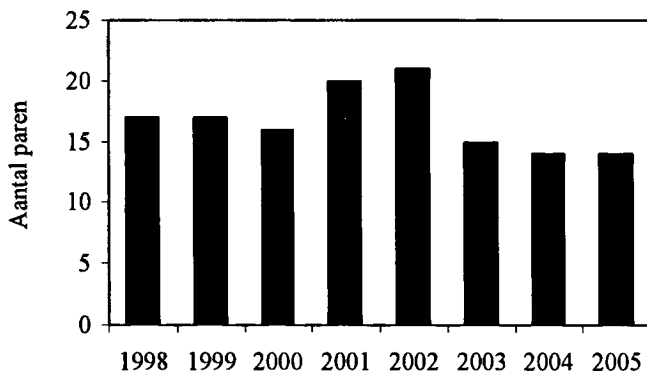
Het Sneekermeergebied is een verzamelnaam voor de regio van de Terkaplester Poelen, Goïngarijster Poelen en het Sneekermeer. Het betreft het natte gebied tussen Sneek, Joure, Jirnsum en Akkrum. Bruine Kiekendieven komen hier tot broeden in overjarige rietzones van oude verlandingen, opvaarten, oevers en moerasontwikkeling, grotendeels gelegen op eilanden en in eilandpolders (Foto 1).

Foto 1. De Bloksleatpolder in vogelperspectief (Staatsbosbeheer). *The Bloksleatpolder in bird's view.*

Al vele jaren inventariseren vrijwilligers van Staatsbosbeheer, WRN en SOVON het Sneekermeergebied op Bruine Kiekendieven. In 1998-2005 ging het om 14-21 paren (Figuur 1), waarbij 2004 en 2005 de jaren waren met de kleinste aantallen (14 paren).

Broedbiologische gegevens worden sinds 2002 door de auteurs verzameld. We kijken naar legselgrootte in de late eifase en het aantal uitgekomen jongen kort daarna. Op basis van die gegevens worden jongen geringd wanneer zij op het punt van uitvliegen staan. Alle nestjongen worden geringd door RK, behalve in twee eilandpolders nabij Uitwellingerga, waar de jongen worden geringd door Jan T. Hendriksma. Van de periode vóór 2002 zijn nestgegevens vooral afkomstig van ringers als Jan T. Hendriksma, Willem Louwsma en Jan van der Sluis.

Figuur 1. Aantal broedparen/territoria van de Bruine Kiekendief in het Sneekermeergebied in de periode 1998-2005. *Number of breeding pairs/territories of the Eurasian Marsh Harrier in the region of Sneekermeer (central Friesland) in 1998-2005.*

Elders in het midden van Friesland houden we ons ook met Bruine Kiekendieven bezig, zoals in en rond het laagveenmoeras De Deelen (sinds 1997). In samenwerking met vogelwachters uit Grou is in 2004 de omgeving van de Grouster meren toegevoegd aan ons onderzoeksgebied.

Resultaten

Ringen per bootje

Jaarlijks trekken we er met RK's motorbootje 'Skonkepôle' een dag op uit om de Bruine Kiekendieven in het Sneekermeergebied te ringen. Dat doen we 's ochtends vroeg even na zonsopgang, omdat de boottoeristen tot een uur of tien op hun nest liggen en we zodoende ongezien ons gang kunnen gaan. Vanuit het dorp Akkrum worden eerst nesten rond de Terkaplester Poelen bezocht, daarna die rond het Sneekermeer en de Goïngarijpster Poelen. Meestal wordt de tocht uitgevoerd in de tweede helft van juni, zo rond de 23^e. Jongen zitten dan al fraai in de veren met een leeftijd van zo'n vier weken. In dezelfde periode worden aanvullend met hulp van vrijwilligers nog wat nesten over land bezocht nabij Terkaple, Jirnsum en Gau.

Het voorjaar van 2005 week daar vanaf. De boottocht werd 'pas' uitgevoerd op 1 juli, omdat de meeste paren aanzienlijk later tot eileg waren overgegaan (Tabel 1). Tijdens

de controle in de late eifase bleken drie nesten al mislukt te zijn. En terwijl in andere jaren de jongen van de verschillende nesten tijdens de boottocht aardig in dezelfde hoge leeftijdsklasse zaten, was het verschil in leeftijd in 2005 erg groot. Van twee nesten vlogen de jongen al, in sommige andere nesten waren de jongen amper twee weken oud. Uit Tabel 1 blijkt ook dat de legselgrootte aan de kleine kant was vergeleken met de andere jaren. Bovenal was het uitvliessucces in 2005 slechter. Waar we in voorafgaande jaren zo'n 40-55 jonge kiekken per seizoen ringden in ons hele onderzoeksgebied, bleef de teller in 2005 op 20 staan.

Tabel 1. Legselgrootte, broedselgrootte en legbegin (resp. gemiddeld, spreiding, aantal nesten waarop gebaseerd) van Bruine Kiekendieven in het Sneekermeergebied in de periode 1999-2005. *Clutch size, brood size and onset of laying (mean, range, number of nests) of Eurasian Marsh Harriers in the Sneekermeer area in 1999-2005.*

Jaar Year	Legselgrootte <i>Clutch size</i>			Aantal jongen <i>Brood size</i>			Legbegin <i>Onset of laying</i>		
	Gem.	Range	N	Gem.	Range	N	Gem.	Range	N
1999	6.0	6-6	1	3.5	2-4	4	22 april	12 april-7 mei	4
2000	5.2	4-7	5	3.3	2-5	8	22 april	17 april-29 april	8
2001	5.6	5-6	5	3.6	2-5	9	24 april	11 april-26 mei	9
2002	5.2	4-6	11	3.5	2-5	11	15 april	7 april-25 april	11
2003	4.1	3-5	9	2.7	2-5	9	26 april	23 april-3 mei	9
2004	4.2	3-5	10	3.2	2-5	11	27 april	22 april-5 mei	12
2005	4.1	3-5	7	1.8	2-4	12	3 mei	22 april-13 mei	12

Afgeknippte koppen

Aanvankelijk begon het kiekkenjaar nog hoopvol. Nabij het laagveenmoeras De Deelen bij Aldeboarn werden in een straal van amper 2 km vier zes-legsels gevonden. Een knappe score voor een regio waar het al jaren bergafwaarts gaat. De hoop werd al gauw de kop ingedrukt toen twee nesten onder verdachte omstandigheden in de ei- en vroege jongenfase mislukten en van een derde nest op 9 juni van vijf kuikens de kopjes bleken te zijn afgeknipt. De roofvogelvervolging, die zich hier concentreert rond het gebied van 'Nederland-Gruttoland', zou later in het seizoen ook nog enkele Buizerds hun legsel en leven kosten (hierover in de volgende Takkeling meer). Uiteindelijk zou in en rond De Deelen geen enkele jonge Bruine Kiekendief geringd worden... Ondertussen viel het uitkomstpercentage rond het Sneekermeer tegen. Onze moed was wel even aan opfrissing toe en dat liet tijdens de 'ringtocht' niet lang op zich wachten.

Vangst van een adulte vrouw

In de nacht van 30 juni op 1 juli regende het langdurig. Het riet was zodoende kletsnat en was op veel plaatsen gaan legeren. Na het ringen van twee pullen in een nest aan de Terkaplester Poelen togen we naar het Sneekermeer. Eenmaal aangekomen op een eilandje in het Sneekermeer konden we het te bezoeken nest amper terugvinden door

gelegerd riet. Tijdens het zoeken zagen we een kiek fladderen door de toppen van het riet. Aan de hand hiervan vonden we het nest terug. Toen het fladderende exemplaar uit het riet gepakt werd, was de verrassing groot toen bleek dat het om het vrouwtje van het nest ging! De adulte vrouw werd naar het nest meegenomen alwaar ze gemeten en geringd zou worden.

Het viel ons op dat de adulte vrouw niet volledig verregend was, zoals wel het geval was met het adulte vrouwtje Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* dat Ben Koks op 21 juni 2002 van een nest onder gelegerde vegetatie in de Eemshaven plukte (Koks *et al.* 2003). Overigens lag het nest van 'onze' kiek niet onder gelegerde vegetatie. Toch moet ze net te nat zijn geweest om het luchtruim te kiezen, gezien het stuntelige gefladder. Vermoedelijk is ze gedurende de nacht en vroege ochtend in de weer geweest met het droog houden van haar jongen.

Haar vleugelmaat en gewicht kwamen goed overeen met de gegevens uit andere delen van het verspreidingsgebied (Tabel 2), zelfs indien we rekening houden met het feit dat een deel van deze gegevens is gebaseerd op museummateriaal (waar vleugels enige krimp vertonen met vorderende leeftijd en waar ook verhongerde vogels binnenkomen met extreem lage gewichten).

Tabel 2. Vleugellengte (mm) en gewicht (g) van volwassen vrouwtjes Bruine Kiekendief in verschillende delen van het verspreidingsgebied. NB: balgen vertonen altijd krimp (tot 3-4 jaar na het balgen), het meest in vogels met lange vleugels (-2.9% bij 325 mm; Engelmoer *et al.* 1983). Maten van levende vogels zijn dus verhoudingsgewijs langer dan die van balgen. *Wing length (mm) and body mass (g) of adult female Eurasian Marsh Harriers in various parts of its range. Note: up to 3-4 years after skinning, skins show shrinkage of up to -2.9% in long-winged birds.* Bronnen Sources:

1. dit artikel *this paper*,
2. Cor Dijkstra (Rijksuniversiteit Groningen): levend (*alive*), OVP = Oostvaardersplassen,
3. L. Hoffmann *in* Glutz von Blotzheim *et al.* (1971): levend (*alive*),
4. Bavoux *et al.* (1988): levende vogels (*alive*),
5. Nieboer (173): balgen skins (vleugels *wing length*) en vers dood *fresh dead* (gewicht *mass*),
6. Cramp & Simmons (1980): vers dode vogels (*fresh dead*).

Plaats (land) <i>Region (country)</i>	Periode <i>Period</i>	Vleugellengte <i>Wing length</i>				Gewicht <i>Body mass</i>				Bron <i>Source</i>
		Gem <i>x</i>	Min <i>Min</i>	Max <i>Max</i>	N	Gem <i>x</i>	Min <i>Min</i>	Max <i>Max</i>	N	
Sneekermeer (NL)	2005	415	-	-	1	715	-	-	1	1
Lauwersmeer + OVP (NL)	1990-93	416	397	430	16	728	620	810	16	2
Camarque (F)	?	411	392	441	13	737	480	978	51	3
Charente-Maritime (F)	1983-87	-	-	-	-	836	720	960	36	4
Eurazië (<i>Eurasia</i>)	?	414	404	426	17	720	-	-	?	5
West-Europa (<i>W-Europe</i>)	?	-	-	-	-	669	540	800	7	6

Vlug namen we nog wat andere maten, zoals pootdikte (8.0 x 6.2 mm), tarsus + hiel (105.4 mm) en de achternagel (25.2 mm). Daarna werd ze geringd met ring 6.086.011 en achter het nest op gelegerd riet gezet; vervolgens gingen we met haar drie jongen

aan de slag. Dit betroffen twee vrouwtjes en één mannetje in de leeftijd van 27-30 dagen, die alle redelijk op gewicht waren.

We bleven nog even op het eilandje hangen, op veilige afstand van het nest. Onder het genot van een bak koffie zagen we het mannetje prompt na ons bezoek prooi naar het nest brengen. Toen we na een kwartiertje wegvoeren, zat het vrouwtje inmiddels op de rand van de rietzoom in een dode boomstronk te drogen. Een dag later werd het vrouwtje vanaf de oostoever van de Goïngarijpter Poelen waargenomen rond het nest, druk in de weer met prooiovername en prooiaanvoer.

Foto 2. Jonge Bruine Kiekendief in het Sneekermeergebied met restant van pas verorberde mol op zijn snavel (Jan Kleefstra). *Juvenile Eurasian Marsh Harrier in the Sneekermeer region, with remains of Mole on top of its bill.*

Discussie

Afgezien van de vangst van de adulte vrouw zal 2005 niet de boeken ingaan als een succesvol kiekenjaar in Midden-Friesland. In ons onderzoeksgebied rond laagveenmoeras De Deelen werd geen enkele jonge Bruine Kiekendief geringd, mede als gevolg van vervolging, waarbij de vondst van de vijf kuikens met afgeknipte kopjes voorlopig wel het toppunt van walgelijke acties betreft. Rond de meren bij Grou ringden we slechts één jong, omdat enkele nesten verloren gingen in de ei- en jongenfase, vermoedelijk als gevolg van natuurlijke oorzaken als predatie. In het Sneekermeergebied werden 14 broedparen vastgesteld, waarmee 2005 wat betreft het aantal paren al even mager uitpakte als 2004 (Figuur 1).

De legfels waren klein, drie legfels mislukten vroegtijdig en van één broedsel verdwenen alle jongen. Het verloop in de start van de eileg was groot, maar door de bank genomen aan de late kant. Het vroegste paar begon op 22 april met eileg, het laatste paar op 13 mei. Ter vergelijking: in 2002 schoven de eerste paren al op 7, 9 en 11 april op hun eerste ei. De twee laatste paren startten toen op resp. 22 en 25 april.

De steekproef die we in Midden-Friesland nemen, lijkt een waardevolle aanvulling op de landelijke dataset te zijn. Toch zou die steekproef steviger kunnen, vooral nu er sprake lijkt te zijn van een lichte terugloop (Bijlsma 2005, Kleefstra 2005). Uitbreiding van het onderzoeksgebied met de nabijgelegen Witte en Zwarte Brekken,

waar jaarlijks zo'n 7-9 paren worden vastgesteld, zou tot aanbeveling strekken. Meer aandacht voor voedsel is daarbij gewenst om vragen te beantwoorden als waarom de kieken tegenwoordig slechter reproduceren en het aantal paren terug lijkt te lopen. Voor de nabijgelegen laagveenmoerassen De Deelen en Alde Feanen vissen we al bijna achter het net, omdat daar van de kiekenpopulatie weinig over is en de resterende paren er vrijwel niets van bakken. Alle gegevens die we daar nog kunnen verzamelen zijn zodoende waardevol. Reden genoeg om in samenwerking met de vele vrijwilligers de komende jaren de vinger aan de pols te houden!

Dankwoord

De afgelopen jaren hebben de volgende personen een grote bijdrage geleverd aan de inventarisatie en het ringen van Bruine Kiekendieven in het Sneekermeergebied: Sjoerd Bakker, Pieter v.d. Bij, Appie Bles, Wiebe Elsinga, Jan T. Hendriksma, Tsjepke van der Honing, Thea Jager, Theo de Jong, Henk Ligthart, Willem Louwsma, Carel Mimpfen (†), Henk Osinga, Dickie Pruikma, Imko Riemersma, Piet Schutten, Bauke Sienema, Jan van der Sluis en Sip Veenstra. Vanuit de Grouster vogelwacht waren Anton Huiteima, Gerrit Jellema, Gerrit Jellema Yzn., Ruud Koopmans, Sjoerd Snip, Douwe de Vries en Dirk Wiersma zeer behulpzaam. Cor Dijkstra wordt bedankt voor het leveren van biometrische gegevens van adulte vrouwtjes Bruine Kiekendief uit het Lauwersmeer en de Oostvaardersplassen. 'Last but never least' verblijdde Rob Bijlsma ons onder meer met Nieboers proefschrift uit 1973.

Foto 3. De jeugd heeft de toekomst. In Friesland werken lokale vogelwachten in toenemende mate samen met jeugdvogelwachten. WRN-ers Jan en Romke Kleefstra nemen tijdens het ringen jaarlijks jeugdafdelingen mee om roofvogels en de bescherming ervan bekendheid te geven. Op de foto ringt Romke (met WRN-pet) onder toezien oog van de Jeugdvogelwacht Akkrum/Nes jonge Torenvalken (Rennie Kooistra). *Effective raptor protection largely depends on the recruitment of young birds. One of the authors is ringing nestling Kestrels, surrounded by members of the local bird club.*

Summary

Kleefstra R. & Kleefstra J. 2005. Surprising capture of adult female Eurasian Marsh Harrier *Circus aeruginosus* in otherwise disappointing breeding season for harriers. De Takkeling 13: 178-184.

The Marsh Harriers breeding in the central part of the province of Friesland, a low-lying peat district with many lakes and extensive reedbeds, are being monitored since 1998-99. Nests are located, clutch and brood size established, chicks measured, weighed and ringed and breeding success recorded. Recently, the local population shows a slight decline: 16-23 pairs/year in 1998-2002, 14-15 pairs/year in 2003-05 (Fig. 1). Breeding performance is also showing a downward trend, particularly in 2003-05 (Table 1): clutch size and brood size declined and egg laying is being delayed. Whereas normally 40-55 chicks were ringed annually, only 20 chicks reached ringing age in 2005. Many nests failed under circumspect circumstances, among which a nest where 5 chicks had been killed by severing their heads. Although persecution is locally rampant, it is not clear whether this is (exclusively) responsible for the local decline, as a declining food supply in this farmland region may play a role as well.

On 1 July, a bedraggled adult female was captured on her nest; she was unable to fly following heavy downpours in the preceding night (when she apparently had been protecting her 27-30 day old chicks from soaking). Body mass and wing length closely matched measurements taken from females in other parts of the range (Table 2).

Literatuur

- Bavoux C., Burneleau G., Nicolau-Guillaumet P & Pasquet E.. 1988. Le Busard des Roseaux *Circus aeruginosus* en Charente-Maritime (France). I - Présentation - Détermination biométrique du sexe. *Alauda* 56: 246-260.
- Bijlsma R.G. 2005. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2004. *De Takkeling* 13: 9-56.
- Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds) 1980. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, Vol. 2. Oxford University Press, Oxford.
- Engelmoer M., Roselaar C., Boere G.C. & Nieboer E. 1983. Post-mortem changes in measurements of some waders. *Ringling & Migration* 4: 245-248.
- Glutz van Blotzheim U.N., Bauer K.M. & Bezzel E. 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 4. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Kleefstra R. 2005. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Fryslân in 2003. *Twirre* 16(1): 11-18.
- Koks B., Visser E., Draaijer L. & Dijkstra C. 2003. Grauwe Kiekendieven *Circus pygargus* in Nederland in 2002. *De Takkeling* 11: 106-118.
- Nieboer E. 1973. Geographical and ecological differentiation in the genus *Circus*. Academisch Proefschrift, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

Adressen:

RK, Sinnebuorren 34, 8491 EH Akkrum, 0566-652881, craneland@planet.nl.

JK, Sinnebuorren 38, 8491 EH Akkrum, 0566-651688, jk.kobbeland@12move.nl.